

PREKERNO DELO – NOVA PREVLADUJOČA OBLIKA DELA NA TRGU DELA

175

PRECARIOUS WORK – THE NEW FORM OF
EMPLOYMENT DOMINATING THE LABOUR MARKET

Marija Turšič, *univ. dipl. soc. ped.*

Žerovnica 56, 1384 Grahovo

marija_tu@yahoo.com

POVZETEK

V članku v začetnem delu bolj predstavim družbeno ozadje ter pojem prekernega dela. Prekerni delavci so pod kapitalizmom izkoriščani zaposleni. Pod prekerno delo spadajo različne oblike dela, kot so delo za krajši delovni čas, delo za določen čas, delo prek pogodbe in na črno, študentsko delo ... katerim skupne značilnosti so – kot se kaže skozi opravljeno raziskavo – podplačanost, negotovost, neobstoje pravic iz dela, negativen vpliv na načrtovanje družine in na zdravje. Glavne lastnosti prekernosti v članku natančneje opišem, tudi navedem, kako se kažejo v življenju intervjuvanih oseb, še prej pa orišem metodologijo raziskave. Članek končam s sklepom, v katerem povzamem glavne ugotovitve raziskave ter se osredotočim na možne ukrepe, s katerimi bi zmanjšali, če ne celo preprečili negativne vplive prekernega dela na življenje prekerne delavce.

KLJUČNE BESEDE: *prekerno delo, kapitalizem, podplačanost, pravice iz dela, prekarizacija življenja.*

ABSTRACT

At the beginning of the following article, I present the social background and the concept of precarious work. Precarious workers are employees exploited under the capitalist system. Precarious work includes a variety of forms of employment such as part-time employment, fixed-term employment, contract jobs, illegal work, student work, etc. As the survey described in this papers shows, the features common to these forms are underpayment, insecurity, lack of protection from labour laws, and a negative impact on family planning and personal health. In the article I furthermore describe in greater detail the main characteristics of precariousness and how they manifest in the lives of individuals whom I have interviewed. Prior to that, I give a brief outline of the research methodology. The article concludes with a summary of the most important findings of the research and with a focus on possible steps to take to reduce or perhaps even to prevent the negative impacts of precarious work on the lives of precarious workers.

KEY WORDS: *precarious work, capitalism, underpayment, labour rights, destabilisation of life.*

UVOD

Spreminjata se družba in način življenja, spremembe pa so prisotne tudi na področju dela. Dandanes ni več običajno, da se človek v mladosti zaposli in na istem delovnem mestu dočaka upokojitve. Ljudje zamenjajo več služb, se prekvalificirajo, so nekaj časa brezposelni, se ponovno zaposlijo, napredujejo ... V članku se osredotočam na prekerno – negotovo, nestalno – delo, ki prihaja na mesto prej tradicionalne stalne zaposlitve za nedoločen čas. V ozadju tega dela je običajno manj pravic in privilegijev kot pri zaposlitvi za nedoločen čas. Značilnost prekerkih del je, da prinašajo posledice tudi na druga področja posameznikovega življenja: zdravje, ekonomski vidik, družino in na odnose v družini, na

prosti čas, zato ne govorimo le o prekernem delu, ampak o prekarizaciji življenja. V kvalitativni raziskavi sem skozi intervjuje petih oseb poskušala bolje spoznati življenje prekernih delavcev. K raziskavi o prekernem delu me je nagovorilo tudi dejstvo, da je pojav v Sloveniji le malo raziskan. Kako pa se ta tematika povezuje z delom socialnega pedagoga kot strokovnjaka? Socialni pedagog dela z ljudmi, če pa želimo resnično razumeti posameznika, moramo razumeti tudi njegovo ozadje, saj je ta vpet v različne sisteme, kot so družina, krog prijateljev, soseska, delo in ne nazadnje v sam sistem družbe. Tako je pomembno poznati širše družbeno dogajanje, da bi lahko bolje razumeli posameznika in obratno – razumeti posameznika, da bi razumeli družbo. Z namenom bolje osvetliti prekerno delo, sem naredila poglobljene intervjuje na to temo. Namen tega članka je temo predstaviti širši strokovni javnosti, saj na prekerno delo lahko naletimo že na vsakem koraku, mogoče samo ne uporabljamo tega izraza. Vse manj je standardnih oblik dela ob hkratnem polzenju gotovosti in pravic iz dela tudi v tej nekdanj najobsežnejši obliki dela.

OZADJE PREKERNEGA DELA – DRUŽBENE SPREMEMBE

Konec 20. stoletja je v družbi prišlo do sprememb, ki jim lahko nadenemo različne izraze, odvisno od vidika, ki ga želimo poudariti – postfordizem, druga postindustrijska družba, neoliberalizem, kapitalizem, mrežna družba (*networksociety*), virtualna družba, družba tveganja, visoka moderna, reflektivna moderna, tržni liberalizem, informacijska družba, postmoderna družba ...

Pojem, ki zaobjame te izraze v najširšem pomenu, je kapitalizem. Ta temelji na presežni vrednosti (profitu), do katerega v tržnem kapitalizmu pridemo z zmanjševanjem vhodnih stroškov skupaj s stroški dela, da bi povečali stopnjo profita. Vpeljevanje tržnih odnosov v proizvodno verigo – na področje, ki ga je nekdanj urejala delavska zakonodaja (pravo) – omogoča krepitev odnosov podrejenosti, kar povečuje izkoriščanje (Rifkin, 2007). Prehod v kapitalizem je povzročil slabenje socialne države, privatizacijo,

uničenje samoupravnih mehanizmov participacije, rast razrednih neenakosti in brezposelnosti, izključevanje ter družbeno negotovost (Kirn, 2010).

Trg delovne sile in pravni predpisi, ki ga omogočajo, razbijajo družbene vezi in jih nadomeščajo z odnosi medsebojne konkurence, s tržnimi odnosi: tržni liberalizem si želi podrediti zaposlene in jih čim bolj izkoristiti – človeški kapital, njegove sposobnosti, znanje, ideje ... Ločitev celote produkcijskega procesa od delovne sile, ki ta proces poganja, je dvojna: nasilje delovnih sredstev nad delavcem (,mrtvega' dela nad ,živim') in ločitev intelektualne moči delovnega procesa od posamezne delavke in delavca (Močnik, 2010).

Do dobička naj bi podjetja pripeljala tudi fleksibilizacija na različnih področjih. Beck (2001) pravi, da od sistema standardizirane polne zaposlenosti preidemo v sistem fleksibilno-pluralne podzaposlenosti, znotraj katere so tri vrste fleksibilnosti: fleksibilnost delovnega časa (delo za krajši delovni čas, deljeni čas, drsni delovni čas), fleksibilizacija kraja (delo na domu, v tujini) ter fleksibilizacija delovne pogodbe (nestandardne oblike dela). Delodajalci bi najraje imeli delovno silo ravno ob pravem času – zaposlili bi jo le, ko bi jo potrebovali, in jo potem z lahkoto odpustili ob prenehanju potrebe po njej. To je končni cilj tako imenovane fleksibilne politike dela (Rifkin, 2007). Fleksibilizacija dela torej pripelje do večjega razmaha nestandardnih oblik dela in s tem tudi do večjega razmaha prekernih oblik dela. Politika negotovosti na trgu dela gre z roko v roki s politiko negotovih življenjskih razmer, o čemer bom več napisala v nadaljevanju članka.

OPREDELITEV POJMA PREKERNO DELO

Med različnimi vrstami dela naj bi vseskozi obstajalo tudi prekerno delo (Rodgers, 1989). Atipične oblike dela obstajajo, a ne le to, njihovo število celo raste. Polovica aktivnega prebivalstva Evrope nima možnosti opravljanja stalnega, standardnega dela (Gorz, 1994). Prekerno delo odstopa od standardnih oblik dela, zato tako delo Kalleberg (2000) poimenuje nestandardno delo. Za standardno je po mnenju avtorja značilna stalnost dela, potek

za polni delovni čas, pod delodajalčevimi pogoji in njegovim nadzorom. Nestandardno delo se pojavlja kot odgovor na drugačne potrebe na trgu dela, v gospodarstvu in družbi, ki se je iz zahodne Evrope razširilo po celotni Evropi (Rodgers, 1989). A velja opozoriti, da je tudi standardno delo lahko prekerno.

Ni univerzalno sprejete definicije prekerne delo. Opisujejo ga kot atipično, neredno, začasno, marginalno, nestabilno, nestandardno delo, alternativna zaposlitev, podzaposlitev, pogojno določena kratkoročna zaposlitev (*contingent-fixed-short term job*) – lažje s tem, kar ni, kot s tem, kar je (Myoung-Hee, Chang-yup, Jin-Kyung, in Ichiro, 2008). Izraz prekarizacija se s stališča delavk in delavcev nanaša na tisto, čemur se s perspektive kapitala in njegovih zastopnikov pravi fleksibilizacija trga delovne sile, fleksibilnost dela (Močnik, 2010). Prekariat označuje „upornike proti brezobzirnemu in protičloveškemu kapitalizmu ter njegove žrtve, ki delajo v negotovih razmerah, ki jim povzročajo strah ter jih prisilijo v podložnost in ubogljivost“ (Kobal, Saksida in Marušič; 2009). Gregorčič (2005, str. 44) prekarizacijo dela enači z izrazoma ‚negotovo delo‘ in ‚delo po milosti‘ – kot nezmožnost zadovoljitve osnovnih človekovih potreb, predvsem v materialnem smislu.

Rodgers (1989) navaja štiri dimenzije prekerne delo:

1. **NEGOTOVOST:** delo je kratkotrajno ali je tveganje za izgubo službe veliko;
2. **NADZOR NAD DELOM:** bolj negotovo in nevarno je delo, če ima delavec manjši nadzor nad njim, nad delovnimi pogoji, hitrostjo dela, krajem dela, plačo ...;
3. **ZAVAROVANJE:** pravice delavcev, socialna varnost (nadmestilo bolniške, brezposelnosti, pokojnina, zdravstveno zavarovanje ...);
4. **PRIHODEK:** nižji prinaša večjo nevarnost za revščino, negotove socialne razmere, večjo socialno ali ekonomsko ranljivost in več negotovosti na socialnem področju.

Vosko (2007) podobno kot Rodgers navaja kot lastnost prekerne del nizko plačilo, malo ugodnosti ter varnosti. Rifkin (2007) pa tem dodaja še negativne posledice za zdravje.

Dve dimenziji prekernosti, ki jih navaja D'Amours (2009), sta:

- prekerna zaposlitev: slaba varnost službe, majhen dohodek in majhna zavarovanost v primeru tveganja (Vosko, 2007, v D'Amours, 2009);
- prekerno delo: nezanimivo, prinaša majhno zadovoljstvo, nezadovoljstvo ali celo trpljenje (Paugam, 2000, v D'Amours, 2009).

Tipične oblike prekernih del so: zaposlitev za krajši delovni čas (običajno delo za polovični delovni čas), delo za določen čas – začasno delo, zaposlitev prek agencije za posredovanje dela, podjemna pogodba ali pogodba o delu, študentsko delo, avtorska pogodba ali honorarno delo, samozaposlitev, delo preko javnih del, delo na črno, podzaposlitev (manj časa, manjše plačilo ali opravlja delo pod svojo izobrazbo, kot bi oseba želela ali lahko) (Sennett, 2008). Večkrat gre za preplet teh.

Rodgers (1989) navaja tri skupine ljudi, ki so bolj kot drugi izpostavljeni preknim oblikam dela: ženske, mladi in manj izobraženi. Več avtorjev (Sennett, 2008; Vosko, 2007; D'Amours, 2009) poudarja problem zaposlovanja v preknih oblikah dela tudi starejših oseb in tujcev – migrantov.

Če povzamem, bi bile značilnosti prekernega dela predvsem delo za majhno plačilo, negotovo, kratkotrajno delo brez socialnega varstva in zakonskih določil ali pa so ti pomanjkljivi ter s posledicami na posameznikovo življenje tudi zunaj dela (družina, finance, zdravje, stres, prihodnost).

ZAKONSKO OZADJE PREKERNEGA DELA

Zakon o delovnih razmerjih je temelj delovnega prava v Sloveniji. Drugi pravni dokumenti, ki obravnavajo delo, so Ustava (iz leta 1991), mednarodni akti (Splošna deklaracija o človekovih pravicah), zakoni, ki obravnavajo posamezne skupine delavcev, ter kolektivne pogodbe. **Pravico do zdravja in varnosti pri**

delu urejata Zakon o varnosti in zdravju pri delu ter Pravilnik o preventivnih zdravstvenih pregledih delavcev (Štrovs, 2008).

Stroški iz dela so izdatek, ki si ga nakoplje delodajalec, s tem ko pri sebi zaposli osebo. Kot osnova sem sodi plača, tu so še nadomestila (odsotnosti iz dela, porodniške), stroški izobraževanj, uvajanja. Če delodajalec delavca odpusti, mora (če je tako opredeljeno v pogodbi oziroma zakonu) plačati nadomestilo ob brezposelnosti (Europe in figures, 2009). Prispevki, ki jih pri redni obliki zaposlitve običajno plačuje delodajalec, so: prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (pomembni, da se šteje delovna doba), zdravstveno zavarovanje, prispevek za zaposlovanje, za starševsko varstvo, za poškodbe pri delu. Z obveznim zavarovanjem se zagotovi pravica do pokojnine ter pravice do invalidskega zavarovanja, dodatne in druge pravice (Uradni list RS, št. 109/2006).

Delavske pravice obsegajo: regres, povrnitev stroškov prevoza in prehrane, redni letni, bolniški in porodniški dopust, zakonsko omejen delovni čas, ureditev nadur, prispevki za pokojninsko ali zdravstveno zavarovanje (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 2008).

V Sloveniji veljajo pravice iz dela le za delo, ki je realno podrejeno kapitalu – ko je delavec ločen od materialnih in intelektualnih produkcijskih sredstev, torej le v klasičnem industrijskem kapitalizmu. Ne veljajo pa, če ni ločen od produkcijskih sredstev in je podreitev dela kapitalu le formalna – to velja za sodobno kognitivno delovno silo in večinoma tudi prekerne oblike dela (Močnik, 2010). Prekarni ali prekerni delovni odnosi so zaposlitve za določen čas brez pravic, ki sicer pripadajo delavki in delavcu: redni letni, bolniški in porodniški dopust, zakonsko omejen delovni čas, ureditev nadur, prispevki za pokojninsko in zdravstveno zavarovanje ... Pravne oblike teh odnosov so različne, za vse pa je značilno, da delodajalcu omogočajo zmanjševanje stroškov, ki bi jih sicer imel z delovno silo (prav tam, 2010).

PREKARIZACIJA ŽIVLJENJA

Gregorčič (2005) pravi, da ne moremo govoriti le o prekarizaciji dela, saj se vpliv dela kaže širše. Govorimo o prekarizaciji življenja, saj delo vpliva na celotno življenje posameznika, na njegov razvoj in njegove bližnje. Delo v prekernih razmerah ima velik vpliv na ekonomski vidik posameznika, na njegovo napredovanje v službi, načrtovanje svoje družine, na zdravje ter stres, kar so pokazale številne raziskave, na to kažejo tudi rezultati raziskave, prikazane v tem prispevku.

Raziskave v ZDA so pokazale, da delavci s krajšim delovnim časom običajno dobijo nižjo plačano uro kot delavci za polni delovni čas pri enaki izobrazbi in izkušnjah (Tilly, 1996, Ferber in Waldfogel 1998; vsi v Kalleberg, 2000). Raziskava iz leta 2001 v Avstraliji je odgovarjala na vprašanja, ali je razlika v finančni blaginji med stalno in začasno zaposlenimi. Rezultat je pokazal, da so tako na področju finančnih težav kot nezadovoljstva na finančnem področju začasni delavci na slabšem kot stalno zaposleni. Več je finančnih težav (slabša finančna varnost), slabše je zadovoljstvo na finančnem področju. Začasni delavci si težje pokrijejo osnovne življenjske stroške (računi, hrana), kar kaže na slabšo finančno varnost – imajo več finančnih težav ter so manj zadovoljni s svojim finančnim stanjem (Buchler, Haynes in Baxter, 2009).

Odrasli se odločajo za načrtovanje družine, ko imajo zagotovljene vsaj osnovne pogoje življenja – socialna varnost, stanovanje, zaposlitev. Prekerno delo negativno vpliva na odločanje za družino (Sindikati, 2009). Škodljivo vpliva tudi na zdravje delavcev (Sverke, Hellgren in Naswall, 2002; Rifkin, 2007). Zdravje pri prekernih delavcih naj bi bilo – kot tudi pri brezposelnih – slabše kot pri redno zaposlenih. Manjša stopnja varnosti službe je povezana s slabšim fizičnim in psihičnim zdravjem ljudi (Ferrie, Shipley, Marmot, Stansfeld in Davey Smith, 1998).

Vsakemu človeku sta pomembna občutek varnosti in možnost načrtovanja svoje prihodnosti (Rodgers, 1989). Zavedati pa se je treba, da je vpliv prekernega dela na življenje posameznika različen od oblike nestandardnega dela, ki ga posameznik opravlja, ter da prekerni delavci različno dojemajo svoj položaj: nekateri najdejo

motivacijo v takem delu, ga vidijo kot odskočno desko za naprej, drugim prinaša stres in negotovost.

NAMEN RAZISKAVE

Namen kvalitativne raziskave je bil osvetliti pojav prekernega dela – tako negativne kot pozitivne vidike različnih oblik prekernega dela na posameznika. Intervjuvane sem spodbudila, da spregovorijo o svoji izkušnji prekernega dela, okoliščinah odločitve in razloge za vztrajanje pri tem delu, značilnostih dela, posledicah za druga področja njihovega življenja. Želela sem raziskati različne vidike prekernega dela, o katerih sem pisala v teoretičnem delu.

OPIS VZORCA

V kvalitativno raziskavo sem vključila pet oseb, ki so se same opredelile za prekerne delavce, ki torej imajo izkušnjo prekernega dela. Osebam sem zaradi anonimnosti nadela druga imena. Vzorec je obsegal pet oseb – tri predstavnice ženskega in dva predstavnika moškega spola. Intervjuji so bili opravljeni v obdobju od junija 2010 do januarja 2011. Patrik je imel v času intervjuja 21 let in izkušnje dela prek študentskega servisa ter dela na črno. Agata je štela 29 let, delala pa je več let prek študentskega servisa na črno in prostovoljno. Esteli je bilo 32 let, tudi ona je imela večletne izkušnje dela prek študentskega servisa, eno leto je delala prek pogodbe in bila pozneje samozaposlena. Lavrencija je štela 33 let in imela veliko izkušenj prostovoljnega ter honorarnega dela. Zadnji intervjuvanec je Neron, ki je tedaj dopolnil 54 let in je po letih redne zaposlitve prešel v delo prek javnih del.

POSTOPEK ZBIRANJA IN OBDELAVE PODATKOV

Za raziskovalno metodo sem izbrala kvalitativni pristop, saj sem želela poseči v globine samega pojava. V okviru delno strukturiranega intervjuja sem poskušala z vprašanji čim bolj slediti intervjuvancem, hkrati pa biti pozorna na pomembne raziskovalne teme. Najprej sem opravila pilotni intervju z Agato, intervju pa zaradi primerne kakovosti vključila tudi v vzorec. Intervjuje sem posnela na diktafon, jih pretipkala, sledila je kvalitativna analiza. Pomembne odseke verbatimov sem kodirala – do kategorij sem prišla prek kod prvega in drugega reda. Za lažjo analizo sem napravila povzetke za vsakega intervjuvanca posebej – na kratko sem predstavila intervjuvanca in strnila pomembne teme, ki so se pojavile v intervjuju, ter jih podkrepila s citati. Tega dela v članek nisem vključila, je pa del mojega diplomskega dela. Sledili sta skupna analiza in interpretacija v povezavi s pomembnimi tematskimi sklopi in teoretičnimi izhodišči.

REZULTATI

Rezultate kvalitativne raziskave predstavljam skozi pomembne teme intervjujev. Sedanjik se nanaša na obdobje, ko je bil opravljen posamezni intervju. V poševnem tisku so dobesečne izjave intervjuvancev.

OBLIKE PREKERNIH DEL INTERVJUANCEV

Neron je tretje leto zapored zaposlen prek javnih del. Patrik je študent, ima več izkušenj dela prek študentskega servisa, v času intervjuja je delal na črno na žagi. Agata že devet let opravlja različne oblike prekernih del, v času študija je delala prek študentskega servisa, ima izkušnjo dela na črno, v času intervjuja je bila uradno brezposelna, a je delala na črno, veliko časa ji je vzelo tudi prostovoljno delo v različnih društvih. Estela je v preteklosti delala prek študentskega servisa, eno leto prek avtorske pogodbe (honorarno

delo), zdaj pa je samozaposlena – ima status samostojnega novinarja. Lavrencija sama označi skrb za invalidko kot njeno prvo prekerno delo – to je bila oblika prostovoljnega dela, ko sta se z invalidko preživljali z invalidkino pokojnino. Zdaj opravlja več različnih del: prostovoljno dela pri različnih projektih, skrbi za dom, honorarno piše članke in dela v programu mednarodnega prostovoljstva.

MOTIVACIJA ZA DELO IN POMEN DELA ZA POSAMEZNIKA

Želela sem izvedeti, kaj je intervjuvane pripeljalo do prekerne delo – ali so se za delo sami odločili ali pa je bil to rezultat zunanjih pritiskov, zakaj vztrajajo pri tem delu in kakšen pomen ima delo zanje. Po D'Amoursu (2009) je kazalec prekernosti poleg prekerne zaposlitve (oblike prekerne del) tudi prekerno delo. Delo je bolj prekerno, če je posameznik nezadovoljen s svojim delom, če nima motivacije za delo, in nasprotno – delo je manj prekerno, če prinaša posamezniku zadovoljstvo, veselje.

Neron je bil redno zaposlen, a odpuščen. Marshall (1989) pravi, da je za brezposelne velikokrat edina možnost ponovnega vstopa na trg dela nestandardna oblika dela. Nekako je bil prisiljen sprejeti to delo, a je zdaj zelo motiviran za delo, k čemur veliko pripomorejo tudi dobri odnosi s sodelavci. Delo ga izpolnjuje in bi ga z veseljem še naprej opravljal. Patrik dela zaradi denarja, predvsem ker ne dobi štipendije. Njegovo delo je z vidika opredelitve D'Amoursa prekerno. Esteli je zaradi novinarskega poklica to skoraj edina možnost dela. Okoli dve tretjini zasebnih RTV-izdajateljcev (največ pa velike medijske hiše) nima redno zaposlenih, ampak najema samostojne (ali svobodne) novinarje. Status samostojnega novinarja leta 2000 je imelo okoli 12 %, leta 2006 pa že nad 30 % zaposlenih in samozaposlenih v poklicu (Sindikati, 2009). Estela pravi, da je veliko ovir pri njenem delu – od prenzkega, nerednega ali celo ničnega zaslužka do neobstoja pogodbe in sprememb pogojev dela. A Estelo odlikuje visoka notranja motivacija, delo ji je v veselje in ga dobro opravlja, zaradi česar tudi vztraja pri tem delu. Svoje delo opravlja prostovoljno, ne dela

pa prostovoljno pod pogoji dela. Lavrencija je izbrala prekerno obliko dela in prekeren način življenja, saj pravi, da jo dela, ki jih opravlja vsa veselijo, motivirajo, pravi tudi, da če bi se dalo, bi bila vse življenje najraje prostovoljka. Delo je bilo tudi njeno življenje, a si zdaj, ko s partnerjem načrtujeta družino, želi urediti status za večjo gotovost. Agata si ne predstavlja, da bi še delala v standardni obliki dela, prostovoljno se je odrekla redni, dobro plačani službi in se podala v tujino, kjer je opravljala prekerne oblike dela. Redna zaposlitev s polnim delovnim časom se ne poda njeni filozofiji o svobodi. Ne mara omejitev od zunaj, sama si hoče postavljati meje, si organizirati čas. Prostovoljno dela v prekerkih oblikah dela, se pa bori za razširitev pravic iz dela tudi na nestandardne oblike dela.

Med intervjuvanci so opazne velike razlike v tem sklopu – od svobodne odločitve za tako vrsto dela (Lavrencija, Agata) ter motivacije (Neron, Lavrencija, Estela) do neprostovoljnega vstopa v tako delo zaradi denarja (Patrik) ali izgube službe (Neron). Zanimiva so tudi prepletanja – Neron neprostovoljno vstopi v tako obliko dela, a ima danes visoko raven motivacije in se želi redno zaposliti na delovnem mestu. Pri vseh – tudi tistih bolj motiviranih – pa je skupna tema neobstoj pravic iz dela.

PRAVNI VIDIK DELA

V tem sklopu me je zanimalo, katere pravice iz dela pripadajo osebi, katere pogreša, katerih pravic njeno delo v primerjavi s standardnim ne obsega. Značilno za nestandardne, nove oblike dela je ravno to, da ni več prisotnih običajnih pravic iz dela. Civilnopravno razmerje (avtorska pogodba, podjemna pogodba) določa, da si posameznik sam plačuje prispevke, hkrati pa nima ugodnosti, kot so plačilo dopusta, regresa, bolniške, porodniške, potnih stroškov... Pravni vidik je pomembna tema nestandardnih oblik dela, hkrati pa tudi vseh petih intervjujev.

Lavrencija si želi socialne varnosti, razmišlja, kako bi si uredila status za lepšo prihodnost. Sama si plačuje vse prispevke: delovno dobo, zdravstveno in socialno zavarovanje. V primeru bolezni ali rojstva ne dobi nobenega nadomestila, pokojnino bo najbrž

prejemala le minimalno. Estela si kot samostojna novinarka sama išče delo ter se dogovarja o plači in pogojih dela. Nima nobene socialne varnosti, plačuje prispevke in davek. Ker običajno ne dobi pogodbe za delo, je vsaka njena pritožba samo bob ob steno, pravi, da se ji je že večkrat zgodilo, da so ji sredi dela spremenili pogoje dela ali delo prekinili, za delo pa ni dobila niti centa. Opozarja na neurejene razmere dela in kršitve zakonov. Počitnice ima le, če ne snema oddaj, za proste dni pa ne dobi nikakršnega nadomestila. Agata se zavzema za upoštevanje delovne dobe za nazaj.

Vse ženske predstavnice ter Patrik pri svojem delu niso deležni nobenih pravic, ki bi izhajale iz dela, edino Neron je v pravnem vidiku primerljiv z redno zaposlenimi. S tega vidika je delo vseh, razen Nerona, prekerno.

FINANČNI VIDIK DELA

Velikokrat je tako, da so prekerni delavci za enako delo in enako izobrazbo/usposobljenost plačani manj kot redno zaposleni, pozitivna je tudi povezanost med prekernim delom in revščino. V intervjujih so me zanimali odgovori na naslednja vprašanja: Kakšen pomen ima delo zate (za tvojo družino) s finančnega vidika? Si zadovoljen s svojo plačo? Kakšno je tvoje ekonomsko/finančno stanje? Kaj ti delo omogoča/česa ti ne omogoča?

Agata v Slovenijo ni prišla zaradi ekonomskih razlogov, kot to stori veliko migrantov. Pred odhodom od doma je bila redno zaposlena v pomembni farmacevtski družbi kot uspešna menedžerka z visoko plačo. V Sloveniji je trdo in veliko delala, delala je za preživetje, prisiljena si je bila sposoditi denar od prijateljev. Lažje je shajala, ko je dobila štipendijo. Domov je ves čas pošljala denar, plačevala študij svoji mlajši sestri in finančno pomagala teti. Od 17. leta je finančno neodvisna. V času intervjuja je bila uradno brezposelna, a je delala na črno, dobivala je socialno pomoč, denarno je prispeval tudi njen fant. Njegov zaslužek je *edin stabilen najin dohodek, od katerega živiva*. Agata dela več kot redno zaposleni, a za to delo ni plačana. Problem njenega dela vidim ravno v tem in Agata ima na dlani tudi rešitev: univerzalni garantirani dohodek. Pri Patriku je tema financ močna. Meni, da je upravičen

do štipendije, ker pa je ne dobi, mora delati. Dela za preživetje, da lahko študira in si tudi kaj privoščiti. A njegova dela so vselej podplačana. Patrik razmišlja o finančnem vidiku tudi glede študija. Pravi, da mu delo najbrž ne bo prineslo velike plače, a kljub temu je izbral svoj študij. Estela v svojem intervjuju največ pove ravno o finančnem vidiku prekernega dela, s katerim sploh ni zadovoljna. Zanj je pomembno, da v delu uživa, je v njem uspešna, ampak *delo je zame vir zaslužka in vir preživetja, zato bi tud morali bit vsi, am, primerno plačani /.../ Jaz – nimam pa ne nekih pogoltnih želja – jaz si želim sam pač tko neko, nek reden dohodek – ni treba, da je nevem kako visok, in streho nad glavo – to je to. Vse ostalo znam sama. Za Estelo je delo v prvi vrsti tko pač, če čist kapitalistično gledam – vir zaslužka. Kot samozaposlena se sama pogaja glede plačila, a pri svojem delu ni nikoli videla pogodbe in je vedno v negotovosti. Že večkrat se ji je zgodilo, da so se pogoji dela ali plačilo v času dela spremenili, da je na koncu dobila nižji znesek, kot je bilo dogovorjeno, ali da so jo preprosto odslovili. Delo ji ne prinaša nobene socialne varnosti in gotovosti. Nima rednega dohodka, na katerega bi se lahko zanašala, delo je podplačano glede na njeno izobrazbo, čas in kakovost dela. Za preživetje mora opravljati več del hkrati, sama mora plačevati vse prispevke, si plačevati delovno dobo, zavarovanje, plačevati davke ... Življenje na svojem je možno le, ker živita skupaj s partnerjem. Tudi nima plačanega dopusta, največkrat celo časa zanj nima, saj v prostem času nič ne zasluži, če pa že ima čas, si dopust težko privoščiti. Neron prejema minimalno plačo, saj je tak nov zakon o delu prek javnih del, dobi še nekaj denarja iz drugega vira, zato prejema *kar solidno plačo*. Delo je zanj in za njegovo družino pomembno, saj bi brez tega družina težko preživela, ker je njegova žena doma. Lavrencija se je hotela čim hitreje finančno osamosvojiti, saj so bili doma revni, a ji na prvem mestu ni denar, ampak srce, in to je zmagalo, ko se je odločala za študij naprej. *In sem rekla, da si jaz v življenju želim delat tisto, kar me veseli, ne pa nekaj, kjer bom imela visoko plačo, ane /.../*. Njeno prvo prekerno delo je bilo skrb za invalidko, ko sta se preživljali samo z invalidkino pokojnino – še en dokaz, da ji denar ni vrednota (*sam jaz, kar se tega tiče, nisem ne tako zahtevna*) – potrebuje ga toliko, da preživi. V preteklosti in zdaj opravlja veliko različnih prostovoljnih del in del, ki*

ji prinašajo malo denarja, samo pokritje stroškov ali pa so čisto prostovoljna, brezplačna. Živi iz meseca v mesec. Po srcu prostovoljka pa je ugotovila, da /.../ *ko pridejo računi, ko pridejo stroški, ki so visoki, takrat je potrebno imet denar, zato ne morem živeti samo od tega, da bi delala prostovoljno*. Zdaj, ko načrtuje skupno življenje s partnerjem in družino, sta zanjo še kako pomembni temi socialna varnost in prihodnost tudi s finančnega vidika.

Intervjuvancem je delo pomembno s finančnega vidika, denar jim ni vrednota, a jih motivira. Vsakdo od njih bi z izgubo dela *tenko piskal*. Vsi so podplačani (Patrik, Agata, Estela, Lavrencija) oziroma imajo le minimalno plačo (Neron), prenizko glede na obseg dela (Estela, Agata, Lavrencija) ali na njegovo težavnost (Patrik).

ZDRAVSTVENI VIDIK DELA

S prekernimi oblikami zaposlitve je povezano slabše zdravje. Na zdravje naj bi negativno vplivala predvsem negotovost. Lowe (1999) pravi, da delo negativno vpliva na zdravje in stres samo pri neprostovoljnih prekernih delavcih. Prostovoljno nestandardno delo pa na drugi strani lahko prinaša tudi zadovoljstvo. Psihosomatske bolezni so telesne bolezni, katerih izvor je v psihi človeka, in so lahko tudi posledica stresa na delu. Fiziološke posledice oziroma psihosomatske motnje so povišan krvni pritisk, sprememba hitrosti srčnega utripa in ravni holesterola, bolečine v hrbtu, želodčne težave, utrujenost, glavobol, infekcijske bolezni (prehlad), depresija (Argyle, 1992). Zanimalo me je, kako delo vpliva na zdravje intervjuvancev, če imajo kakšne težave z zdravjem, če so zaradi dela pod stresom.

Pri vseh intervjuvancih, razen Lavrenciji, se kažejo negativni vplivi dela na zdravje: težave s križem (Patrik), srcem (Agata), gripa (Estela), depresija (Agata), utrujenost (Estela), izgorelost (Estela, Neron?), glavoboli (Estela), nezmožnost zanositve (Agata), stres (Agata, Neron) ... Težave so posledica fizičnega dela, prevelikega obsega in naporov pri delu, stresa (odgovornost, narava dela), predvidevam, da v večji meri tudi negotovih razmer zaradi prekernega dela.

VPLIV DELA NA BLIŽNJE TER NA DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

Meulders in Tytgat (1989) sta v raziskavi prišla do rezultata, da prekerno delo negativno vpliva na odločanje za družino, saj je težje usklajevati delo z družinskim življenjem. Odločitev za družino je povezana z obliko delovnega razmerja. Odločitev za otroka je pogojena z redno zaposlitvijo, stanovanjem in ugodnimi finančnimi pogoji. Mladi se zaradi negotovih razmer pozneje in težje osamosvajajo, dlje živijo pri starših (Sindikati, 2009).

Glede na to, da je za prekerne delavce značilno pomanjkanje socialne varnosti, pravic iz dela, negotova prihodnost ... me je zanimalo naslednje: Kako delo vpliva na tvoje bližnje? Ali pozitivno ali negativno? Kako? Ali delo vpliva na tvoje družinsko življenje/oblikovanje družine?

Patrik je bil zaradi dela prikrajšan za družinsko življenje, Lavrencija si želi ustvariti družino in s tega vidika jo negotovo stanje ovira, Agata ne more zanositi, Esteli so se zaradi dela potrgale vse socialne vezi. Vidim, da pri intervjuvancih delo negativno vpliva na njihove bližnje in na njihovo družinsko življenje.

NEGOTOVOST IN PRIHODNOST

Negotovost je temeljna značilnost prekernega dela. Rodgers (1989) jo navaja kot prvo dimenzijo prekernosti. Negotovo delo je kratkotrajno delo ali delo, katerega tveganje za izgubo službe je veliko. V analizi me je zanimalo področje samega dela – torej koliko je delo za posameznika negotovo – kot tudi širše v življenju posameznika: koliko je zanj življenje negotovo, kaj prinaša negotovo delo na preostala področja življenja – za zdravje, finančni vidik in družino sem to podrobno razčlenila v preostalih kategorijah pod drugimi temami. Zanimal me je pogled intervjuvancev na svojo prihodnost, predvsem da bi videla, ali in kako prekerno delo vpliva na to komponento pri posamezniku.

Agata se še drugič odpove večji finančni, socialni in življenjski gotovosti. Svobodno se odloči, da noče standardne oblike dela. Rekla bi, da je človek, ki potrebuje, in zato išče negotovost

– živeti želi v svetu, osvobojenem od dela, in s pravicami, vezanimi na negotovo življenje. Problem pa je v družbi, ki tega (še) ne omogoča. Ko razmišlja o prihodnosti, govori o prihodnosti v naslednjem letu, ničesar ne pove o poznejšem življenju. Odgovor na zakaj se mi ves čas riše pred oči: zato, ker je življenje negotovo, in kdo ve, kaj bo čez en mesec, kaj šele čez leto dni. Agata pravi, da *tvoja prihodnost je tisto, kar delaš zdaj, takoj, danes, v trenutku. Ni zagotovljene prihodnosti, ni zagotovljene varnosti /.../*. Ona živi za sedanost in se ne obremenjuje s prihodnostjo, saj se jasno zaveda negotovosti današnjega časa. Tudi za Estelo je tema negotovosti še kako aktualna. Iz njenega intervjuja je razbrati negotovost na več področjih. Na finančnem področju: sama se dogovarja za delo, za višino plačila, in ker ni pogodbe (ki bi po zakonu morala biti), do izplačila ni jasno, ali bo znesek pravišnji, in sploh, ali plačilo bo. Samo delo je negotovo, in če se ne prilagajaš, te odpustijo, kar je že večkrat izkusila. Negotovi so tudi pogoji dela, večkrat se ji zgodi, da med izvedbo projekta spremenijo pogoje dela, časovni termin snemanja, višino plačila ... kljub začetnemu dogovoru (največkrat seveda ustnemu) o teh pogojih. Prihodnost je negotova. Neronovo sedanje delo (prek javnih del) je negotovo delo, ker je odvisen od vsakoletnega podaljšanja programa in s tem pogodbe. Delo je negotovo tudi zaradi fleksibilnega urnika – Neron se prilagaja strankam, ves čas jim mora biti na voljo, kar je po moje zanj stresno. S finančnega vidika si lahko z družino tudi kaj privoščijo, če bi izgubil delo, pa bi živeli v zelo negotovih razmerah. In še zadnja negotovost, ki sem jo lahko razbrala iz pogovora z Neronom – negotovost prihodnosti: pravi, da bi bilo možno, da še naprej ostane v tej službi, a to ga ravno zaradi nepredvidljivosti (*delo sem zadel na loteriji*) ne mika. Ima pa že dva možna scenarija glede svoje prihodnosti: lahko se došla in zaposli redno na mestu, kjer dela trenutno, ali pa dela z invalidi v društvu. Glede na njegove načrte predvidevam, da se mu prihodnost ne zdi tako negotova oziroma zelo pozitivno in brez strahu gleda nanjo. Lavrencia v svojem življenju ne opazi posebne negotovosti, a sama sem opazila več elementov te. Prva je negotovost na ekonomskem področju: zaradi boljše plače se vpiše na ekonomsko (in ne vzgojiteljsko) šolo; zavrne prostovoljno pripravištvu;

ko skrbi za invalidko, se obe preživljata le z eno (majhno) plačo; trenutno živi v finančni negotovosti (ne prizna, da jo ta posebno moti), pravi, da dela za preživetje, s plačili si pokrije predvsem stroške dela. Naslednja negotovost je negotovost njenega statusa, ki Lavrencijo skrbi predvsem dolgoročno. Meni, da bo dobila samo minimalno pokojnino, kot mati ni deležna nobenih pravic. Delo ji tako prinaša tudi negotovost z vidika načrtovanja družine, je ovira pri odločanju za otroka – zaradi neobstoja pravic iz dela, velike možnosti odpustitve pri katerem od njenih del ter časovne fleksibilnosti dela. Glede prihodnosti je ne skrbi, željo ima delati podobno, kot že počne, a si vzeti tudi več časa zase in za svoje zasebno življenje. Želi si večje gotovosti, rednosti, bolj ustaljen urnik dela, za večjo socialno varnost celo tvega eno od del, ki ji je v veliko veselje. Torej je gotovost vseeno vidik, ki je Lavrenciji kot tudi drugim intervjuvancem pomemben.

Negotovost se v intervjujih kaže na različnih področjih: študij, finančna negotovost, negotovost trajanja dela, prihodnost življenja. Nobeden od intervjuvanih nima zagotovljenega dela za dlje časa, živijo v finančni negotovosti (kolikšna bo plača, skrb, če jih odpustijo), negotovosti glede prihodnosti. Lavrencija se sprašuje o svojem statusu in kaj ji ta prinaša, Estela dela v negotovih pogojih, Agata čaka delo za nekaj mesecev, Neron realno razmišlja o svoji prihodnosti na področju dela, medtem ko Patrik razglablja, kakšna bi bila idealna družba. Nekateri zelo kratkoročno razmišljajo o svoji prihodnosti (Agata, Patrik), medtem ko druge skrbi, kako jim bo na stara leta (Lavrencija), nekateri imajo konkretne načrte, drugi vizije.

SODELAVCI

Argyle (1992) navaja kot enega izmed dejavnikov za stres pri delu medosebne odnose. Če so odnosi z drugimi zaposlenimi slabi, je zaposlena oseba v večjem stresu. Po drugi strani pa lahko dobri odnosi blagodejno vplivajo na stres. Zanima me, kako se posamezniki razumejo s sodelavci (redno zaposleni, prekerni delavci), kaj je pozitivno in kaj negativno.

Na to temo veliko pove Neron, nekaj Estela in Patrik, Agata samo primerja situacijo redno zaposlenih z drugimi (kar sem vključila pod druge teme), Lavrencija pravi, da se s sodelavci dobro razume in da bi v nasprotnem primeru prenehala delati. Estela in Neron predstavita nasprotna pola zgodbe o odnosih s sodelavci – vidim, da so lahko odnosi med prekernimi delavci in drugimi odlični, lahko pa so *polena pod noge*. Neron pravi, da odnosi na delu pomembneje vplivajo na stres kot stresnost dela samega. Je pa tudi res, da se razlikujeta obliki prekernih del med Estelo in Neronom, kar mogoče vpliva tudi na različno kakovost odnosov med zaposlenimi.

OBSEG DELA IN PROSTI ČAS

Delo je nujno za razvoj vsake družbe in je pomemben segment v življenju odraslega človeka. Problem pri delu pa nastane, ko nekateri nimajo dela, drugi pa delajo v prevelikem obsegu, kar vpliva na posameznikov prosti čas pa tudi na njegovo zdravje, njegovo socialno življenje. Zanima me, kolikšen del dneva, tedna, meseca posamezniki delajo. Ali delajo po njihovo preveč ali premalo? Ali imajo kaj prostega časa? Ali so si postavili mejo med delom in prostim časom? Ali je zanje meja med delom in prostim časom pomembna? Si lahko privoščijo prost dan, dopust? Kategorije, ki zaobjemajo temo, so: Obseg dela, Prosti čas, Dopust, Meja: delo-prosti čas. Za nove oblike dela so značilni ravno nejasnost meje med delom in prostim časom, pomanjkanje prostega časa, velik obseg dela.

Pri Patriku in Neronu bi rekla, je meja med delom in prostim časom dokaj jasna, čeprav pri Neronu delo vstopa v njegovo zasebno življenje s tem, da mora biti v pripravljenosti. Patriku mejo naredi krajevna oddaljenost med delom in domom. Estela, kadar je delala, ni imela nič prostega časa, zdaj pa se trudi narediti mejo med delom in prostim časom in kdaj tudi ne delati. Pri Agati in Lavrenciji ni jasne meje med delom in prostim časom, pri Lavrenciji bi rekla, da tudi zaradi njene ljubezni do dela – življenja s svojim delom, Agati pa se to zdi najbolj prav, da se delo in prosti čas prepletata, da dela ne odtegujemo od življenja.

SKLEP

Skozi kvalitativno raziskavo sem prišla do ugotovitve, da intervjuvanci glede na več različnih avtorjev, ki definirajo prekernost (Rodgers, 1989; Vosko, 2009; Rifkin, 2007; D'Amours, 2009), spadajo med prekerne delavce. Če želimo odgovor na vprašanje, ali se s pojavom novih oblik dela na trgu dela spreminja tudi sama zakonodaja, bo odgovor ne. Da, delo se spreminja, vse več je nestandardnih oblik dela, zaposlitev, ki so prekerne, za katere sem v raziskavi ugotovila, da s sabo ne prinašajo pravic iz dela, ampak ekonomsko tveganje, tveganje z vidika načrtovanja družine in ohranjanja socialnih vezi in zdravlja posameznika ter so podplačane in negotove ... Obenem pa vse te spremembe dela na pravno področje ne posežejo, kar je narobe. S tem pravo ne poskrbi za vse zaposlene, za njihove pravice, za lažje in bolj varno življenje posameznika ter njegove družine. Pravice iz dela bi morali razširiti iz samo standardnih oblik dela tudi na nestandardne oblike. Prav tako bi se moral razširiti sam pojem dela. Zaposleni honorarno, prostovoljno, mamice na porodniškem dopustu ali gospodinje, študentje ... vsakršna oblika dela bi se morala šteti v delovno dobo. Skozi dva intervjuja se je kot pomembna tema izkazalo tudi prostovoljno delo – tudi vseživljenjski prostovoljec si zasluži nekega dne pokojnino, že danes pa urejeno socialno varstvo.

Prišla sem do ugotovitve, da prekerno delo v sebi skriva tudi pozitivne vidike. Kar štirim od petih intervjuvancev je njihovo delo v veselje, zadovoljstvo, radi ga opravljajo in tudi dobro ter so zanj motivirani. Stremeti bi bilo treba k temu, da mladi odkrijejo, kaj jih v življenju veseli, jim dati možnost šolanja v tej smeri in nato dela. Hkrati bi moral imeti vsak zaposleni možnost sooblikovanja in soodločanja na svojem delovnem mestu. Nekateri tudi nočejo dela za polni delovni čas, saj se v tem ne vidijo (Agata), za nekatere pa je nestandardna oblika dela varovalni dejavnik – za matere z majhnimi otroki, ker tako vseeno nekaj zaslužijo, za študente, ki tako navežejo stik z delodajalcem ... Tem osebam bi moralo biti tako delo omogočeno. A ne tako, da (do)puščamo prepad med standardnimi in nestandardnimi oblikami zaposlitve, tudi ne z ukinjanjem pravic zaposlenih v standardnih oblikah dela.

Prekerne oblike dela bi morali približati standardnim oblikam za več pravic in večjo varnost. V raziskavi so se kot pomemben vpliv na prekerčnost dela, kot ga razlaga D'Amours (2009), pokazali odnosi s sodelavci: ti lahko zmanjšajo stres in pripomorejo k zadovoljstvu pri delu. Delodajalci in različni strokovnjaki (socialni pedagogi, psihologi, socialni delavci) bi si morali prizadevati za čim boljše odnose med zaposlenimi s seminarji, delavnicami, timbidingi ...

Treba se je zavedati, da problem prekernega dela ni problem posameznika, ampak je to sistemski problem, ki zahteva tudi sistemsko rešitev. Razmisliti je treba o naši prihodnosti, kako jo bomo omogočili vsem ljudem? Bomo zmanjšali število ur na teden in s tem omogočili delo vsem – delo je namreč (vsaj v našem sistemu) nujno za preživetje posameznika in pomemben vir njegove identitete. Dobra ideja, ki bi rešila več negativnih ravni prekernega dela in dela sploh, je UTD – univerzalni temeljni dohodek. To je stalni dohodek, ki ga država daje vsem prebivalcem neke države, in sicer enak znesek za vse (Boltin, 2008). S tem bi zagotovili eksistencialno in tudi socialno varnost. Pravice, ki danes izhajajo iz zaposlitve, ne bi bile več vezane na samo zaposlitev in s tem delodajalca – s tem bi se tudi zmanjšala odvisnost delavcev od delodajalcev – in v zvezi s tem na povezano izkoriščanje s strani delodajalcev. Z uvedbo UTD bi se tržni sistem še naprej ohranjal, pravzaprav bi lahko prišlo celo do večje fleksibilnosti na trgu dela. Zaposleni ne bi bili pod takšnim pritiskom pred odpustitvijo ali odločitvijo za odhod iz službe, kakovost dela bi se povečala. Učinek negotovosti bi se zmanjšal, manj bi bilo stresa in negativnega vpliva na zdravje, odrasli bi se lažje odločali za ustvarjanje družine. Konkretni predlogi o višini UTD se gibljejo okoli 150 evrov, kar pomeni, da bi večina ljudi še vseeno delala. Delo pa ne bi bila več prisila, zmanjšala bi se njegova vloga do določene mere. Ali bi družba postala družba prostega časa?

LITERATURA

- Argyle, M. (1992). *The social psychology of everyday life*. Routledge: London.
- Beck, U. (2001). *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Boltin, U. (2008). *Univerzalni temeljni dohodek – UTD: uvodna predstavitve zamisli*. Gibanje za pravičnost in razvoj. Pridobljeno 13. 6. 2012 s svetovnega spleta: <http://www.gibanje.org/index.php?id=2856>.
- Buchler, S., Haynes, M. in Baxter, J. (2009). Casual employment in Australia. The influence of employment contract on financial well-being. *Journal of Sociology* 45 (3), str. 271–289 .
- D'Amours, M. (2009). Non-standard employment after age 50: How precarious is it? *Industrial Relations* 64 (2), str. 209–229. *Europe in figures. Eurostat year book 2009*. (2009). Pridobljeno 18. 5. 2010 s svetovnega spleta: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-09-001/EN/KS-CD-09-001-EN.PDF.
- Ferrie, J. E., Shipley, M. J., Marmot, M. G., Stansfeld, S. in Davey Smith, G. (1998). The health effects of major organizational change and job in security. *Science & Medicine*, 46 (2), str. 243–254.
- Gorz, A. (1994). *Capitalism, socialism, ecology*. London: Verso.
- Gregorčič, M. (2005). Skupnosti samoodločanja: redefiniranje razvoja. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, XXXIII (219), str. 44–61.
- Kalleberg, L. A. (2000). Nonstandard employment relations: Part-time, temporary and contract work. *Annual Review of Sociology*, 26, str. 341–365.
- Kirn, G. (2010). Branje postfordističnih teorij kot vrnitev k Marxu in h kritiki politične ekonomije (Predgovor k Slovenski izdaji) V G. Kirn, (ur.), *Postfordizem: razprave o sodobnem kapitalizmu* (str. 5–16). Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Kobal, E., Saksida, A. in Marušič, F. (2009). *Kaj so prekerni delavci*. Pridobljeno 9. 3. 2010 s svetovnega spleta: <http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000472.html>.

- Lowe, S. G. (1999). Re-thinking contingent work. *Workplace Gazette*, 2 (3), str. 126–129. Pridobljeno 6. 5. 2010 s svetovnega spleta: <http://www.grahamlowe.ca/documents/68/rethinking%20contingent%20work.pdf>.
- Marshall, A. (1989). These guel of unemployment: The changing role of part-time and temporary work in Western Europe. V G. Rodgers in J. Rodgers (ur.), *Precarious jobs in labour market regulation: the growth of atypical employment in western Europe* (str. 17–48). Geneva: International labour organization.
- Meulders, D. in Tytgat, B. (1989). The emergence of atypical employment in the European community. V G. Rodgers in J. Rodgers (ur.), *Precarious jobs in labour market regulation: the growth of atypical employment in western Europe* (str. 179–196). Geneva: International labour organization.
- Močnik, R. (2010). Delovni razredi v sodobnem kapitalizmu. V G. Kirn (ur.), *Postfordizem: razprave o sodobnem kapitalizmu* (str.149–202). Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Myoung-Hee, K., Chang-yup, K., Jin-kyung, P. in Ichiro, K. (2008). Is precarious employment damaging to self-rated health? Results of propensity scorematching methods, using longitudinal data in South Korea. *Social Science & Medicine*, 67(12), str. 1982–1994.
- Rifkin, J. (2007). *Konec dela: Zaton svetovne delavske sile in prehod posttržne dobe*. Ljubljana: Krtina.
- Rodgers, G. (1989). Precariouswork in western Europe: the state of the debate. V G. Rodgers in J. Rodgers (ur.), *Precarious jobs in labour market regulation: the growth of atypical employment in western Europe* (str. 17–48). Geneva: International labour organization.
- Sennett, R. (2008). *Kultura novega kapitalizma*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Sindikati. (2009). Pridobljeno 28. 4. 2010 s svetovnega spleta: <http://sindikati.novinar.com/images/file/predlog-sprememba-atipicne%20oblike%20dela.PDF>
- Sverke, M., Hellgren, J. in Naswall, K. (2002). No security: A meta-analysis and review of job in security and its consequences. *Journal of Occupational Health Psychology*, 7 (3), str. 242–264.

- Štrovs, M. (2008). *Zakon o delovnih razmerjih: s komentarjem in sodno prakso*. Lesce: Legat consultor.
- Uradni list RS, št. 109/2006 z dne 23. 10. 2006. Pridobljeno 16. 3. 2011 s svetovnega spleta: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=76020>.
- Vosko, L. F. (2007). Temporary Work in Transnational Labor Regulation: SER-Centrism and the Risk of Exacerbating Gendered Precariousness. *Social indicators research*, 88 (131), str. 131–145.
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju: uradno prečiščeno besedilo* (2008). Pridobljeno 9. 2. 2011 s svetovnega spleta: http://www.zakonodaja.com/zakoni/x/6/zpiz_1_upb4/cleni/4.clen/4.clen.

IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK, PREJET MAJA 2012